

जाहिरातींचे दर.

हालिल पच्यावर चोकरा
करावी.व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधवास' पुणे र.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(टपाल हंगील माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूली धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख १७ डिसेंबर, १९४१

अंक ५०

* विमाक्षेत्रांतील 'कॉमनवेल्थ' चें अढळ स्थान *
१९४० चें पूर्ण केलेलें काम.....४५ लक्षांहून अधिक

★ बोलका-ढलपा ★

कंपनीची मालमत्ता	२७,८३,०००
सरकारी कर्जरोखे, गॅरंटीड डोअर्स यांत गुंतविलेली रक्कम)	८,९४,०००
रोकड व बँकेतील ठेवी	३,०९,०००
कंपनीच्या मुख्य कचेरीची इमारत, होस्टिंग कॉलनी व जमीन	४,३८,०००
लाईफ फंड	२०,६३,०००
कंपनीचें चालू काम	१,८७,१३,१८१
१९४० मध्ये दिलेले क्रेडिट	८४,८५१

★ सर्वत्र उत्साही व विश्वासू
एजंट्स पाहिजेत ★

••• चेअरमन •••

खा. ब. एम्. एन्. मॅथा,
C. I. E., M. B. E.

● कॉमनवेल्थची वैशिष्ट्ये ●

- (१) विमेदारांच्या हक्कांविषयी जागरूकता
- (२) भरभक्कम पायावरील आर्थिक सुस्थिति
- (३) काळजीपूर्वक काटकसरीची व्यवस्था
- (४) जनतेच्या विश्वासास पात्र झालेले
डायरेक्टर बोर्ड
- (५) विम्याचे पैसे त्वरित देण्याबद्दलची दक्षता

कॉमनवेल्थ

अॅशुअरन्स कंपनी लि., पुणे २.

—शाखा—

मुंबई-मद्रास-कलकत्ता-नाशिक-
कराची-अहमदाबाद••• एम्. एन्. मागवत, बी. ए.
ॲक्टिंग ऑफिस सुपरिटेन्डेंट.

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Bank-
ing and Finance, Accountancy and Auditing,
Commerce, Business Organisation, Rural
Reconstruction and allied Subjects.Books on all Subjects and of all Publishers
in India, England and America are readily
supplied at the published Prices.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.

विविध माहिती

सात दिवसांचा आठवडा

युद्धप्रयत्नाची शिकस्त करण्याकरिता आठवड्यांतील सातही दिवस कारखाने चालू ठेवण्याची आवश्यकता लवकरच भासेल, असे प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनीं सुचवून ठेवले आहे.

ग्रेट-ब्रिटन-रशिया-इराण करार

ग्रेट ब्रिटन, रशिया व इराण ह्यांचेमध्ये व्हांवयाच्या कराराचा मसुदा ग्रेट ब्रिटन व रशिया ह्यांनीं तयार करून इराण सरकारचे स्वाधीन केला आहे, त्यास इराणची संमति असल्यास करारावर तात्काळ सद्या होतील.

विजेचे उत्पादन

मद्रास प्रांतातील वीजयुगृत १९४०-४१ मध्ये एकूण २० कोटि, ८२ लक्ष युनिट्स विजेचे उत्पादन झाले. १९३९,४० चा तत्सम आकडा १६ कोटि, ८४ लक्ष युनिट्स होता.

शारीरिक तपासणीचा कडकपणा

अमेरिकेच्या नाविक वहांत प्रवेश मिळवू इच्छिणाऱ्या उमेदवारांच्या शारीरिक तपासणीचा कडकपणा जरा कमी करण्यांत आला आहे. भारती लवकर करण्याकरिता, किरकोळ दोषांकडे दुर्लक्ष केले जाईल व झुल्लूक दोष बरे केले जातात.

हिंदी सरकारी रेल्वेजचे उत्पन्न

१ एप्रिल ते ३० नोव्हेंबर	रुपये
१९४०	७०,१८,००,०००
१९४१	८१,१७,००,०००
१९४१ च्या पहिल्या आठमाह्यांत वाढ	१६%

छाहोर शहरास गन्हाचा पुरवठा

प्रांतातील क्षत्र ठिकाणांहून छाहोरमध्ये गहू आणण्याची व्यवस्था सरकार करीत आहे, तेव्हां तेथील नागरिकांनी काळजी करू नये, असे पंजाब सरकारने जाहीर केले आहे.

थायलंड-जपान लष्करी करार

थायलंड (सयाम) व जपान ह्यांचेमध्ये लष्करी करार झाला आहे. " सध्याच्या जागतिक परिस्थितीत स्वतःच्या इच्छेप्रमाणे कर्ण नेहमीच शक्य होतं असे नाही. " असे ह्या कराराचे समर्थन थायलंडच्या मुख्य प्रधानांनीं केले आहे.

बादशाहांचा ४६ वा वाढदिवस

आपला ४६ वा वाढदिवस बादशाहांनीं नुकताच साजरा केला. प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनीं त्यांस अभिनंदनपर संदेश पाठविता होता.

मोटारगाड्यांचे उत्पादन

युद्धप्रयत्नास सहाय्य व्हावे, ह्याकरिता अमेरिकन कंपन्यांनीं सासगी मोटार गाड्यांचे उत्पादन आणखी कमी केले आहे.

कागदपत्र जतन करा

कलकत्ता शहरातील महत्त्वाचे कागदपत्र जतन करण्याविषयी सूचना तेथील सरकारी कचेऱ्यांस देण्यांत आली आहे. पूर्वेकडील नवीन युद्धपरिस्थितीचा हा परिणाम आहे.

न्यूयॉर्कचे तोंडाशीं सुंरंग

न्यूयॉर्क बंदराचे तोंडाशीं अमेरिकन सरकारने सुंरंग पेरले आहेत.

पदवीचा त्याग

जपानी आक्रमणाचा निषेध करण्याकरिता डॉ. जे. एच. कश्मिन ह्यांनीं त्यांस मिळालेला जपानी एएएल. डी. पदवीचा त्याग केला आहे.

बऱ्ही सुख प्रधान

ब्रह्मदेशाचे मुख्य प्रधान ग्रेटब्रिटनहून परत येत असतांनाच पॅसिफिकमध्ये युद्ध उपस्थित झाले. होनोलुलूमध्ये ते सुखरूप आहेत, कारण त्यांचे मृत अथवा जखमी लोकांचे यादींत नांव आलेले नाही, असे प्रसिद्ध झाले आहे.

हवामानविषयक माहिती

जनतेसाठी प्रसिद्ध करण्यांत येणारी हवामानविषयक माहिती चालू युद्धपरिस्थितीत ह्याप्रुडे प्रसिद्ध करण्यांत येणार नाही, असे हिंदी हवामान सात्यानें जाहीर केले आहे.

चेक्सची देवघेव

मुंबई येथील बँकर्स क्लिअरिंग हाऊसमध्ये ५ डिसेंबर असेर संपलेल्या वर्षी २५ कोटि, १३ लक्ष रुपये किंमतीच्या १, ३३, ८८३ चेक्सची देवघेव झाली.

देशीरी विळांवर १५ आ. ११ पै च्याज

रिझर्व बँकेने गेल्या आठवड्यांत हिंदुस्थान सरकारची एक कोटि रुपयांची ट्रेझरी बिले विकली, त्यांवर व्याजाचा सरासरी दर द. सा. द. शे. १५ आ. ११ पै इतका पडला.

जपान-रशियाचे सळोसप्याचे संबंध

जपान व रशिया ह्यांचे परस्पर संबंध पूर्वीप्रमाणेच रहातील, असे एक जपानी सरकारी प्रतिनिधि नुकतेच म्हणाला. रशिया-जपान कराराची मुदत पांच वर्षांची आहे.

विचारी वायूचा उपयोग

विचारी वायूच्या उपयोगासंबंधी जिर्नीव्हा येथील १९२५ च्या करारप्रमाणे वागण्याचा ग्रेट ब्रिटनचा उद्देश आहे. त्या बाबतीत जपान, फिनलंड, हंगेरी व रुमेनिया ह्यांच्या धोरणाचा खुलासा त्यांस ब्रिटिश सरकारने विचारला आहे.

तटस्थ तुर्कस्तान

युद्धाचा वणवा पूर्वेकडे पसरला असला तरी तुर्कस्तानाची तटस्थता कायम आहे असे त्या देशाने जाहीर केले आहे.

अमेरिकेतील इटालियन व जर्मन नागरिक

अमेरिकेत ६ लक्ष, ९४ हजार इटालियन व ३ लक्ष, १५ हजार जर्मन नागरिक आहेत.

बेलाष्टर कं. डि.

बेलाष्टर सुगर कंपनीने ३० सप्टेंबर, १९४१ असेर संपलेल्या वर्षी २९ लक्ष, ६७ हजार रुपयांची साखर विकली; त्या पूर्वीच्या वर्षांची विक्री ३८ लक्षांची होती. कंपनीने एवसाइज ड्यूटी ७ लक्ष रुपये दिली. नफा ६ लक्ष, ७० हजार रुपये उरला, म्हणजे गेल्या वर्षीपेक्षा तो ७ लक्ष ३२ हजारांनीं कमी झाला. नफा कमी होण्याची कारणे साखरेच्या भावांत घट, उंसातील साखरेचे अल्प प्रमाण, कागदपत्रांचे वाढी, सर्वांत घट होण्याची अंशकयता हत्यादि आहेत. इनव्हेस्टमेंट रिझर्वमधून १३ लक्ष रुपये वेळून डिबिहंड वाटले तरी डिबिहंडचा दर २०% चा १४% करावा लागला.

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ६२६	नवीन घटना पॅसिफिक महासागरातील युद्ध.
२ हिंदुस्थानच्या युद्धाचा यांचा आढावा ... ६२७	५ सहकारी बाह्यप्यांत भर ६३२
३ किलॉस्कर बंधु लि. ६२८	६ हिंदी उसाचे पीक ... ६३३
४ स्टुट विचार ... ६२९	७ हिंदी तांदळाचे पीक ६३३
प्रेसिडेंट रूखवेल्ट हांचा संदेश—मुंबई मं. स. इन्स्टिट्यूटचे कार्यक्रम—	८ शेट मिलनमधील कापडाच्या गिरण्या ... ६३४
	९ युद्धप्रयत्नाची प्रगती... ६३४
	१० निवडक बाजारमाव ६३५

अर्थ

बुधवार, ता. १७ डिसेंबर, १९४१

हिंदुस्थानच्या युद्धकार्याचा आढावा

जपानने पॅसिफिक महासागरात अमेरिका व इंग्लंड हांच्या प्रदेशांवर अचानक हल्ला चढवून युद्धाच्या आसळाच्यांत उढी टाकल्यामुळे हिंदुस्थानच्या लढाऊ कामगिरीस अधिक महत्वाचे स्वरूप प्राप्त झाले आहे. जपानी फौजा थायलंडमध्ये शिरल्या असून त्या ब्रह्मदेशाच्या सरहद्दीकडे घुसण्याचा प्रयत्न केल्या-वाचून रहाणार नाहीत. त्यांचा कॅनोवस्त ब्रिटिश सैन्य त्या बाजूस जाऊन करीत आहे. युद्धाच्या टावपेक्षांचा एक भाग म्हणून हिंदुस्थानास उपद्रव देण्याची कारवाईही जपान करील अशी वाटणारी भीति अनांदाची आहे असे म्हणतां यावयाचे नाही. ह्या बाबतची योग्य व्यवस्था होणे अगत्याचें असून ती केली जात आहे. पुढेंमागे पूर्वपश्चिमांत युद्ध जुंपल्यास हिंदुस्थान देशाचें युद्धसामुग्री पुरवण्याचें महत्वाचें केंद्र बनवण्याचें धोरण अत्यंत उपयुक्त ठरेल ह्या जाणीविने ह्या देशांत अंमलांत आणली गेलेली योजना आज दूरदर्शनापत्ती वरली आहे. अमेरिकन राष्ट्र युद्धांत पडले आहे आणि त्यास स्वतःच्या सैन्यास सामुग्री पुरवण्याकडे अधिक लक्ष यावें लागणार आहे. तिकडे खिचिपत लढाया चालल्या आहेत आणि रशिया जर्मन फौजास मागे हाटवीत असतां त्यासहि युद्धाच्या सामानाचा पुरवठा व्हावा लागेल. युद्धाच्या वणल्याच्या ज्वाला ह्या रीतीने पसरत चालल्यामुळे हिंदुस्थानचें उत्पादक सामर्थ्य वाढवणे अगत्याचें व निकटवीचें झाले आहे. ह्या दृष्टीने पहातां ह्या देशाची युद्धविषयक कामगिरी आतांपर्यंत किती व कोणत्या प्रकारची झाली आहे त्याची संकलित माहिती मिळणे बोधपद होईल.

ह्यासंबंधांत स्टेट्समन पत्रानें आढावावजा माहिती एकत्र करून नुकतीच छापली आहे, तिचा गोषवारा येथें दिला असतां तो उपयुक्त ठरेल. सदरहू आढाव्यांतली महत्वाच्या बाबींचा निदेश सली केला आहे—

(१) हिंदी फौजेमध्ये दर महिन्यास पन्नास हजार ह्याप्रमाणें भरती होत आहे.

(२) युद्ध चालू झाल्यापासून हिंदी आरमारांत आणि कुशाळ दर्यावढी लोकांत सहापटीनें वाढ झाली आहे.

(३) हिंदी विमानदलांत दहा स्कॉड्रन्स बनवले जात आहेत. युद्धपूर्वी येथें एकच स्कॉड्रन होते.

(४) मेडिकल सर्व्हिसमध्ये युरोपिअनपेक्षा अडीच पटींनी अधिक हिंदी अधिकारी आहेत.

(५) ऑक्सिडिजरी नर्सिंग सर्व्हिसमध्ये अडीचशे नर्सिंग शिकून तयार होत आहेत. दरवर्षी दोनहजारपर्यंत इतकी त्यांची संख्या वाढवण्यांत यावयाची आहे.

(६) युद्ध चालू झाले तेव्हां हिंदुस्थानच्या पुरवठा खात्यांत चार अधिकारी व सहा कारकून होते. एकट्या मुख्य कचेरींत आज दोहोंची मिळून संख्या बाराहो आहे.

(७) निरनिराळ्या प्रकारच्या लहान नावा हिंदुस्थानच्या नाविक कारखान्यांत बांधल्या जात आहेत.

(८) व्यापारी जहाजांवरील सल्लागी व अधिकारी आरमारी जहाजांवर काम करण्यास तयार आहेत.

(९) पूर्वीपेक्षा चौपट रणगाडे हिंदी फौजेत कामांत आहेत.

(१०) कापसाच्या व लोकरांच्या गिरण्या चालू सार्जोत बर्चास कोटि धार कापड तयार करीत आहेत. युद्धपूर्वीच्या काळांत हिंदी सैन्यावर जो सर्व होत असे तेवढा सर्व केवळ ह्या कापडाच्या संरेदीवर होणार आहे.

(११) हिंदुस्थान सरकारच्या यांत्रिक शिक्षणाच्या योजनेस अनुसरून १९४२ च्या मार्चपूर्वी पंधरा हजार लोक शिकून तयार होतील. १९४३ च्या मार्चमध्ये ही संख्या ४८ हजार होईल.

(१२) आरमारी शिक्षणाच्या शाळांमध्ये काम वाढत्या प्रमाणांत चालू आहे.

(१३) १६० व्यापारी जहाजांस सहाय्य बनवण्यांत आले आहे.

(१४) विनलढाऊ विमानांसाठी प्रतिवर्षी दोन हजार कुशाळ कारागीर शिकवून तयार केले जात आहेत.

(१५) प्रतिवर्षी तीस लक्ष बुटांच्या जोड्या लष्करासाठी बनवल्या जात आहेत. चोडदळास लागणारे कातड्यांचे सामान तयार करणाऱ्या सरकारी कारखान्यांत दोन हजारच्या ठिकाणी बारा हजार माणसे कामावर असून ह्या कामांत दोनहो विनसरकारी मंडळ्यांचे सहकार्य होत आहे.

(१६) मोटारींच्या टोप्यांचे कॅम्ब्रस वंगलमध्ये तयार होऊं लागले आहे.

(१७) सैन्यास औषधी सामान लागते, तें पूर्वी २५ टक्के ह्या देशांत होत असे. तें प्रमाण आतां ६० टक्कांवर गेले आहे.

(१८) कापडाच्या निरनिराळ्या जातींमध्ये तीस नवीन प्रकारांची भर पडली आहे.

(१९) फौजेच्या उपयोगी पडणाऱ्या सिगारेट्सचे उत्पादन वाढले आहे.

(२०) दारूगोळ्यांचे उत्पादन २५० ठिकाणी आणि २३ रेल्वेजच्या कारखान्यांत चालले आहे. सातहो निरनिराळ्या बाबी

त्यामध्यें तयार होत आहेत. आपल्या स्वतःच्या गरजा भागवून हिंदुस्थाननें दारूने भरलेले सहा लक्ष गोळे बाहेर पाठवले आहेत आणि लहान तोफा-बंदुकांच्या पंधरा कोटी गोळ्या निर्गत केल्या आहेत.

(२१) पुनवठा खात्याच्या वतीनें सात कोटी लष्करी कपडे बनवण्यांत आले आहेत. ह्या देशांतील युद्धवैद्यार्थ्यांसाठीं चाळीस लक्ष कपडे पुनवण्यांत आले आहेत.

(२२) वैद्यकी हत्यारांसाठीं विविध प्रकाराचें गोळाद ढागटें तेंहि जमशेदपूरच्या कारखान्यांत तयार होत आहे.

ही यादी बोधप्रद आहे ह्यांत संशय नाही. हिंदुस्थानच्या उत्पादनाचें प्रमाण मनांत भरण्यासारखें आहे, त्यांतल्या काहीं बाबींचें गणिती वर्णन स्टेट्समन पत्रांनें केले आहे. हिंदी कापडाच्या गिरण्यांत तयार व्हावयाच्या मालाची १९४२ सालासाठी योजना करण्यांत आली आहे, तीस अनुसरून बनलेले कापड कलकत्ता व मुंबई ह्या शहरांच्या मध्ये पसरलें तर २६० वार रंदीचा त्याचा लांबलचक पट्टा होईल. चालू वर्षी ह्या देशांत बनवल्या जाणाऱ्या सिगारेट्स एकापुढे एक ह्याप्रमाणें मांडल्यास त्यांचें पृथ्वीच्या गोलाभोवतीं सहा वेळां घेउन होईल. १९४२ मध्ये १० लक्ष टन वजनाचें इमारती लाकूड कापून तयार होईल त्याची लांबी एक लक्ष सत्तर हजार मैल भरेल. त्याचा सात वार रंदीचा रस्ता तयार केल्यास हें लाकूड इंग्लंड व अमेरिका ह्यांच्यामधले अटलॉटिक महासागरांतले अंतर तोडील. युद्धसामुग्रीच्या पुरवठ्यासाठी आतां पर्यंत अस्तित्वांत नसलेले धंदे काढण्यांत आले आहेत आणि अगणित जातीचा माल त्यांत तयार होत आहे त्याचा उपयोग युद्धोत्तर काळांतहि होईल हें येथें लक्षांत ठेवण्यासारखें आहे.

किर्लोस्कर बंधु लि.

(वार्षिक सभा : ३०-१२-४१)

किर्लोस्कर बंधु लि.ला ३१ जुलै, १९४१ अखेर संपलेल्या २१ व्या वर्षी २ लक्ष, ५६ हजार रुपये नफा झाला. गेल्या वर्षीच्या नफ्याच्या आकडा १ लक्ष, ३६ हजार रुपये होता व त्यापूर्वीच्या वर्षी ६४ हजार रुपये नफा झाला होता. इमारती, मशिनरी, वगैरे-वरील घसऱ्यांचे ९८ हजार रुपये काढून व ५३ हजार रुपये बुडीत घेणें कमी करून कंपनीस वर सांगितल्याप्रमाणे नफा उरला आहे. कंपनीस मालविक्रीपासून २१ लक्ष, ६२३ हजार रुपये मिळाले. सवऱ्यांचे बाजूस ११ लक्ष, ७६३ हजार रुपये सवऱ्यांचे झालेला कच्चा माल; ३ लक्ष, ५६ हजार रुपये पगार व मजुरी; १ लक्ष, ६७ हजार रुपये रेल्वे भाडे व क्लिअरिंग चाँस, ह्याविदि प्रमुख आकडे आहेत. कंपनीचें वसूल मांडवळ १२ लक्ष, ६६ हजार रुपये असून ३७३ हजारचा खेअर प्रीमियम रिझर्व आहे. रिझर्व व इतर फंड १ लक्ष, ८२३ हजारचे आहेत. घसाराखातीं ८ लक्ष, ११ हजार रुपये दाखविलेले आहेत. कंपनीनें २ लक्ष ९६ हजार रुपये कर्जाक अथवा उर्जांच्या स्वरूपांत घेतलेले आहेत. कंपनीच्या इमारतीची व मशिनरीची किंमत अनुक्रमे ४ लक्ष, ९२ हजार व ६ लक्ष, ५१ हजार रुपये आहे. कच्चा माल व यांत्रिक सुटे भाग ह्यांची किंमत ४ लक्ष, ७२ हजार रुपये भरते. शिष्टक माल, मूळ पडलेल्या किंमतीप्रमाणे, ७ लक्ष, ९४३ हजारचा आहे. कंपनीचे घेणें ५ लक्ष, ६६ हजार रुपये

असून मालाकरिता आगाऊ दिलेली रकम १ लक्ष, ८३ हजार रुपये आहे. कंपनीचे १ लक्ष, १३ हजार रुपये ठेवी, रोखे व भाग ह्यांमध्ये आहेत, त्यांत मुख्यतः म्हैसूर सरकारचे रोखे व म्हैसूर किर्लोस्कर लि. कंपनीचे भाग आहेत. बँकांकडे साठ्यांवर व रोकड शिष्टक मिळून १ लक्ष, ७० हजार रुपये आहेत.

३१ जुलै, १९४१ अखेर संपलेल्या वर्षी झालेल्या नफ्याचा विनियोग सालीलप्रमाणे मुख्यतः करावा अशी धार्यरेक्टर बोर्डाची सिफारस आहे—

७५ हजार रु. डिव्हिडंड (६%), १८,७५० रु. भागीदारांना बोनस (१३%), १४ हजार रु. कामगार प्रो. फंडास देणगी, ५० हजार रु. इनव्हेस्टमेंट रिझर्व, ३० हजार रुपये नोकरांना बोनस, २० हजार रु. बाजाराचे चढउतारासाठी. रिझर्व, ४३ हजार रु. मॅनेजिंग एजंटचे देणगीसाठी.

“अहवालाचें साली बाजारभावांतील चढउतारासाठी जादा संरक्षणाचे हद्दीनें टाटा आर्थन आणि स्टील कंपनी लिमिटेडच्या किंमती विचारांत घेऊन कंपनीजवळ असलेला कच्चा माल, विशेषतः लोखंडाच्या किंमती उरविल्या गेल्या आहेत. सदरच्या नफ्यांतून भागीदारांना शेकडा ९ टक्केप्रमाणे रु. १,१२,५००-०-० इतकी रकम डिव्हिडंडकरिता देऊनहि मॅनेजिंग एजंटंना नफ्यापैकी तिसरा हिस्सा रु. ८५,२७१-०-० कंपनीच्या नियमाप्रमाणे कमिशनच्या रूपाने वेतां आले असते. परंतु आपल्या कंपनीचे धार्यरेक्टर आणि मॅनेजिंग एजंट्स यांना अशा रीतीनें नफ्याची विलेवाट करणें कंपनीच्या हिताच्या हद्दीनें श्रेयस्कर वाटत नाही; म्हणून भागीदारांना शेकडा ६ टक्केप्रमाणे डिव्हिडंड देऊन शिनाय शेकडा दीड टक्काप्रमाणे बोनस म्हणून देण्याबद्दल सिफारस करणें आपल्या धार्यरेक्टरांना योग्य वाटत आहे व या गोडीला कंपनीचे मॅनेजिंग एजंटंनींही (दिलदारपणे) मनापासून संमती दिली हें नमूद करण्यास धार्यरेक्टरांना आनंद वाटत आहे. या सिफारसीमुळे कंपनीचे मॅनेजिंग एजंटचें अपरिमित नुकसान होत आहे याची जाणीव धार्यरेक्टरांना आहे म्हणून त्यांनीं आजपर्यंत सोसलेला स्वार्थत्याग विचारांत घेतां त्यांना आज देणगी म्हणून नफ्यापैकी रुपये ४३,१६३-०-० यावेत अशी सिफारस आपले धार्यरेक्टर करित आहेत. या कारणाकरिता भागीदारांना स्पेशल उदाव करण्याबद्दल धार्यरेक्टरांनीं सूचना केलेली आहे.”

कंपनीच्या बँकलॅन्डशीटवरून तिच्या प्रगतीची व सुस्थितीची कल्पना घेते. आलेल्या कठीण परिस्थितीस तोंड देण्याचा कणा-सरपणा ज्याप्रमाणे किर्लोस्कर बंधूंनीं मागे दाखवून दिला, त्याच-प्रमाणे मिळाळेल्या संधीचा उपयोग करून घेण्याची तत्परताहि त्यांनीं चांगल्या तऱ्हेनें सिद्ध केली आहे, आणि शेतीचीं औतें करणाऱ्या कारखान्यांचे रूपांतर आतां आधुनिक यंत्रसामुग्रीच्या कारखान्यांत झाले आहे. म्हैसूर किर्लोस्कर लि. ह्या नांवाची मशीन टूलसच्या उत्पादनासाठी हरिहर येथें कंपनी स्थापून किर्लोस्कर बंधूंनीं आपल्या कार्याचा विस्तार उत्कृष्ट रीतीनें केला आहे. कंपनीची वाढ बहूच आणण्यांत व तिच्या कार्यांत प्रगतिपर फरक करण्यांत चालकांनीं दाखविलेले चातुर्य अभिनेदनीय आहे. वाढत्या कार्यविस्तारास अनुसरून मॅनेजिंग एजंटंनीं आपल्या फर्ममध्ये श्री. एन. डब्ल्यू. युंगर व श्री. राजाराम एल. किर्लोस्कर ह्यांस नवीन भागीदार म्हणून घेतले आहेत. कंपनीच्या कार्यास गेल्या वर्षी आलेले फळ भागीदारांस अत्यंत संतोषदायक वाटेक ह्यांत संशय नाही.

रुष्ट-विचार

प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांचा संदेश

अमेरिकन राजकारणाचें तारू प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनीं किती कौशल्यानें हाकलें आहे ह्याची सात्री जपाननें पॅसिफिक महासागरांत आरंभलेल्या युद्धांतून सहज पटते. आपल्या लोकांनीं इंग्लंड व जर्मनी ह्यांच्यामधील युद्धाच्या भानगडींत पदार्थ नये असें प्रतिपादणारा एक वर्ग अमेरिकेंत होता आणि इंग्लंड व रशिया ह्यांस युद्धसहाय देण्याच्या प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांच्या धोरणास त्यांनीं सारखा विरोध चालवला होता. जर्मनी, इटली व जपान ह्यांची गट्टी जगामध्ये स्वतःचें वर्चस्व स्थापण्यासाठीं असून त्यांचा युरोपांत व पूर्व एशियांत विजय झाल्यास अमेरिका संघाचें स्वातंत्र्य संपुष्टांत येईल असें प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांचें म्हणणें होतें आणि जागतिक शांतता व राष्ट्रीय स्वातंत्र्य ह्यांचेसाठीं झगडणाऱ्या राष्ट्रांस सहाय देणें हें स्वार्थ व परमार्थ ह्या दोहोंदृष्टीनें अपरिहार्य असल्याचें ते बजावून सांगत आले आहेत. हिटलर-मुसोलिनी-जपानी मुत्सद्दी ह्यांच्या त्रिकुटाचें कारस्थान त्यांनीं पुरें ओळखलें होतें आणि त्याची प्रचालित आतां सर्वांस स्पष्टपणानें आल्याचें आपल्या अलीकडील संदेशांत त्यांनीं बोलून दाखवले आहे. आतां प्रत्यक्ष अमेरिकन मुलुखावरच जपाननें कपटी कारस्थान रचून अचानक हल्ला केला असतां अमेरिकन नागरिकांचें युद्धास सर्वतोपरी सहाय देण्याचें आदिकर्तव्य कसें आहे हें त्यांनीं सणसणीत आवाजानें सांगितलें आहे. गेल्या दोन वर्षांत अमेरिकेनें आपले लढाऊ सामुग्रीचें उत्पादन वाढवलें आहे. हा शहाणपणाचा मार्ग त्या राष्ट्रानें चोखाळला असून त्या योगानें युद्धाच्या तयारीस त्यास वेळ मिळाल्यासारखें झालें आहे. जर्मनी-इटली-जपान ह्या त्रिकुटाचा पूर्ण पाडाव होऊन त्यांची दुष्कृत्ये ह्यापुढें अशक्य होतील अशा रीतीचा कायमचा बंदोबस्त करणें हें अमेरिकेचें उद्दिष्ट आतां असलें पाहिजे आणि त्यासाठीं आचारवृत्त्यांस व स्त्रीपुरुषांस करान्या लागणाऱ्या कार्यांत स्वार्थत्याग नसून स्वहितचें कर्तव्यच आहे, अशा आशयाचा प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांचा संदेश आहे. त्याचा ध्वनि व प्रतिध्वनि सबंद जगभर पसरून त्याच्या कानांत घुमत राहील. शांततेच्या प्रयत्नांचा बहाणा करून जपाननें अमेरिका व इंग्लंड ह्यांच्या प्रदेशावर अनपेक्षित हल्ले करण्याची तयारी ठेवली होती, ह्यापुढें प्रारंभी त्यास जय मिळाल्यासारखें दिसत असल्यास त्यांत आश्चर्य नाही. पण आतां ह्या दोन राष्ट्रांच्या संयुक्त लढाऊ सामर्थ्यास जपानला तोंड द्यावें लागणार असून जपानी मुत्सद्द्यांनीं हिटलरशी केलेलें कारस्थान कोलमडून पडणार आहे. अमेरिकन जनतेनें आपली शक्ति एकवटावी आणि नेटानें युद्ध विजयी होवतास न्यावें असें प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांचें स्फूर्तिदायक प्रवचन आहे. त्याचा इष्ट परिणाम इंग्लंड व त्यांचे जोडीदार आणि रशिया व चीन देश ह्यांचेवर अव्यक्त अनुकूल असाच झाल्यावांचून रहाण्याचा नाही.

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटचें मर्यादित कार्यक्षेत्र सहकारी कार्यकर्त्यांचे सहकारी संघटनेस नीट सहाय मिळावें, ह्या उद्देशानें मुंबई प्रांतिक इन्स्टिट्यूटची स्थापना झाली, परंतु मूळ उद्देशप्रमाणें तिचें कार्य होऊ शकलें नाही व अलीकडे काहीं वर्षे तर तिचें महत्त्व कमी झालें आहे. प्रांतिक सहकारी सातें,

इन्स्टिट्यूट व तिच्या शाखा, सुपरवायझिंग यूनियन्स व त्यांची जिल्हा बोर्डे, मध्यवर्ती बँका, इत्यादींची कार्यक्षेत्रे अलग रहाणें असण्या झालें, व इन्स्टिट्यूट करीत असलेली शिक्षण प्रसारा-सुरीज बाकी कामें इतर संस्था करू शकतील, इन्स्टिट्यूटनें केवळ सहकारी शिक्षणासच स्वतःस बाहुन घ्यावें, असें सुचविण्यांत आलें. इन्स्टिट्यूटच्या ह्या मर्यादित कार्यक्षेत्रास अनुसरून तिच्या घटनेचा व व्यापाचा फेरविचार होणें प्राप्त झालें. ह्या प्रश्नाचा विचार सरकारनें दीर्घ काळ करून, आतां त्यासंबंधातील योजना जाहीर केली आहे. ह्या योजनाप्रमाणें, सहकारी सोसायट्यांचे सभासद व सहकारी कार्यकर्ते, ह्यांच्या शिक्षणाचें काम हें इन्स्टिट्यूटचें प्रधान कार्य ठरविण्यांत आलें असून इन्स्टिट्यूटनें सहकारी शिक्षणाची शिक्षण-तज्ञांची मध्यवर्ती संस्था ह्या नात्यानें काम करावयाचें आहे. विन-सरकारी सहकारी कार्यकर्त्यांच्या मतप्रदर्शनाचें इन्स्टिट्यूट हें केंद्र बनवावें अशी अपेक्षा आहे. शेतकी सोसायट्यांच्या सुपरवायझिंग यूनियन्स वगळून, सोसायट्यांच्या फेडेरेशनना इन्स्टिट्यूटचे सभासद होतां येईल. ज्या सोसायट्यांचें भाग भांडवल व रिक्षव्हे २० हजारपैकी, अशा बिगर-शेतकी सोसायट्यांचें कार्यक्षेत्र संबंद गांत हें असून ज्या वरील दोन्ही गटांत येत नाहीत, अशा सोसायट्या व व्यक्तिसः सभासद हेहि इन्स्टिट्यूटचे सभासद होऊं शकतील.

नवीन घटना

इन्स्टिट्यूटच्या सध्याच्या घटनेप्रमाणें को-ऑपरेटिव्ह कौन्सिल व एक्सिक्युटिव्ह कमिटी ह्यांचेकडे व्यवस्थेचें काम असून शिक्षणाच्या व्यवस्थेसाठीं एका सेंट्रल एज्युकेशन बोर्डीची नेमणूक करण्यांत येते. कौन्सिलवरील सुमारे सवाशे सभासदांत जिल्हा शाखा व भाग शाखा ह्यांचे प्रतिनिधी, रजिस्ट्रार, प्रांतिक बँक व मध्यवर्ती बँका व अर्बन बँका, इत्यादींच्या प्रतिनिधींचा समावेश होतो. एक्सिक्युटिव्ह कमिटींत सोळा सभासद असतात. नव्या घटनेत, इन्स्टिट्यूटचें काम करण्यासाठीं फक्त एकाच कमिटीची योजना असून तिच्या १५ सभासदांपैकी एक जागा रजिस्ट्रार व एक जागा सरकारीयुक्त गृहस्थ ह्यांसाठी राखून ठेवलेली आहे. बाकीचे १३ सभासद निवडून यावयाचे आहेत. डिस्ट्रिक्ट बोर्ड ऑफ सुपरवायझिंग यूनियन्समार्फत जिल्ह्यांतून सहकारी शिक्षणाचें काम चालू ठेवण्यांत येईल. एकापेक्षा अधिक जिल्ह्यांस उपयुक्त अशा शैक्षणिक कामासाठी इन्स्टिट्यूट कमिटीया नेमू शकेल. इन्स्टिट्यूटच्या पैशाचा कारभार एक्सिक्युटिव्ह कमिटीचा पाहील. सभासदांच्या वर्गण्या, सहकारी सोसायट्यांच्या नफ्यांतून सहकारी, शैक्षणिक अथवा धार्मिक कार्यासाठी राखून ठेवलेल्या रकमेपैकी ५ ते १० टक्के फी, देणग्या, पुस्तकांची विक्री व परीक्षेची फी ह्यांपासून होणारे उत्पन्न, सरकारी गॅट, इत्यादि उत्पन्नाचे मार्ग इन्स्टिट्यूटला उपलब्ध रहातील. शिक्षणाचे कार्यक्रम इन्स्टिट्यूट आसील, किरत्या लायबऱ्या काढील, पुस्तकें व मासिकें प्रसिद्ध करील व ट्रेनिंग क्लासेस चालील. इन्स्टिट्यूटच्या कार्यक्षेत्राची मर्यादा संकुचित होणार हें मार्गें ठरलें होतें; प्रत्यक्ष योजना आतां जाहीर झाली आहे तीवरून हें क्षेत्र किती मर्यादित आहे, हें कळून चुकलें आहे. इन्स्टिट्यूटच्या एक्सिक्युटिव्ह कमिटीच्या १३ निवडून यावयाच्या सभासदांची निवड कोणत्या पद्धतीनें होणार, कमिटीवरील जागांची वाटणी कोणत्या तत्त्वावर होणार, इत्यादि गोष्टींचा तपशील अद्याप कळ-

लेजा नाही. तथापि, प्रत्यक्ष शिक्षणाचे कार्य इन्स्टिट्यूटकडे न रहातां जिह्वा सुपरवायझिंग यूनियन्सनी तें करावयाचें असल्यानें व इन्स्टिट्यूटच्या शाखा बंद झाल्याकारणानें, स्थानिक कार्य-कर्त्यांच्या मदतीचा फायदा सहकारी चळवळीस मिळणें कठीण तर होणार नाहीना ? सहकारी शिक्षणाच्या प्रसाराच्या संकुचित कार्य-क्षेत्रांतहि इन्स्टिट्यूटच्या कार्याची उपयुक्तता प्रभावी होण्यास नवीन घटना कितपत उपयोगी पडेल, तें पहावयाचें आहे.

पॅसिफिक महासागरातील युद्ध

जपाननें अमेरिका व इंग्लंड ह्यांच्या पूर्व एशियामधील प्रदेशांवर अकल्पित हज्जा केल्यामुळे पॅसिफिक महासागरामधील लढ्यास अपूर्व महत्त्व प्राप्त झाले आहे. रशियामध्ये सर्व रणांगणांवर जर्मनीस हल्लेहल्ला माघार घ्यावी लागत आहे आणि लिवियांत ब्रिटिश फौजांची प्रगति पुन्हा चालू झाली असून शत्रूची सारसी पीछेहाट होत आहे. पॅसिफिक महासागरांत व सयाममध्ये प्रथम व आकस्मिक हल्ल्यांचा फायदा मिळाला आहे. परंतु अमेरिका व इंग्लंड ह्यांच्या लढाऊ बळाची नीट जुळवाजुळव करण्यांत येत असून तिचा परिणाम जपानवर लवकरच झाल्यावाचून रहाणार नाही. दोन नामांकित ब्रिटिश जहाजे पॅसिफिकमधील युद्धांत प्रारंभीच बुडालीं, तथापि ह्याचा वचपा थोड्याच काळांत काढण्यांत येईल ह्यांत संशय नाही. जपानचे एक मोठे अहाज बुडाल्याच्या व इतर हानि झाल्याच्या बातम्या नुकत्याच आल्या आहेत. जपाननें आपली आरमारी व वैमानिक शक्ति युद्ध पुकारण्यापूर्वी योजनात्मक रीतीनें निरतिराळ्या ठिकाणीं पेरून ठेवली होती, ह्या कारणानें पॅसिफिकमधील पांगळेच्या वेटांचें संरक्षण करणें अमेरिकेस कठीण झाले. जपानच्या ह्या चढाईमुळे अमेरिकेस नुकसान सोसावें लागले असल्याचें प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनींच जाहीर केले आहे. शायलंड आपल्या ताब्यांत घेऊन त्यामधून ब्रिटिशांस उपद्रव देण्याचा क्रम जपाननें आतां आरंभला आहे. उत्तर मलायामध्ये युद्धास तोंड लागले आहे आणि हॉंगकॉंग येथें लढाई चालू आहे ब्रिटिश व अमेरिकन लढाऊ बळ एकदा एकवटलें म्हणजे जपानला ह्या उहेरी मनास तोंड द्यावें लागेल. आपल्या लोकांचा स्वतःवरील विश्वास हद करण्यासार्थ दिटलरनें नुकतेंच भाषण करून प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांच्यावर तोंडसुल घेतले आहे. आपल्या युद्धविषयींच्या उदात्त ध्येयांची वाच्यता त्यानें पुन्हां केळीच आहे. अमेरिकन राष्ट्राचा प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांच्या घोरणास पूर्ण पाठिंबा असून तें राष्ट्र आतां युद्धाच्या आसाढ्यांत उतरले आहे. जपानचा समाचार घेतल्यावर अमेरिका व इंग्लंड ह्यांस आपले सामर्थ्य एकवटावयाचें आहे आणि तें अखेर प्रभावी ठरेल ह्यांत शंका बाळगण्याचें कारण नाही.

हिंदुस्थान सरकारच्या उत्पन्न-सर्वांचे आकडे

ऑक्टोबर, १९४१ मध्ये हिंदुस्थान सरकारचा सर्व उत्पन्ना-पेक्षा ५३ कोटी रुपये अधिक झाला. चालू वर्षाच्या पहिल्या सात महिन्यांतील उत्पन्नापेक्षा जास्त झालेल्या सर्वांचा आकडा ३० कोटी, ७५ लक्ष रुपये आहे. गेल्या वर्षी तो २७ कोटी, २५ लक्ष रुपये होता. चालू वर्षी उत्पन्न १४३ कोटींनीं वाढले तरी सर्व १७३ कोटींनीं अधिक झाला.

अॅमिकलचरल एकनॉमिक्स परिषद

वरील परिषदेचें तिसरें आवेष्टन पुणें येथील शेतकी कॉलेज-जॉन्ट २६, २७ व २८ डिसेंबर रोजी सर टी. विजयराघवाचार्य ह्यांच्या अध्यक्षतेसालां भरणार आहे. रावबहादुर डॉ. पी. सी. पाटील हे स्वागत मंडळाचे अध्यक्ष असून डॉ. एम. बी. घाटे, जे. एकनॉमिक्सचे शेतकी कॉलेजतील प्रोफेसर, हे स्थानिक चिटणीस आहेत. २६ तारखेस सायंकाळीं परिषदेचें उद्घाटन होईल व २७ आणि २८ तारखांस सकाळ-संध्याकाळ चर्चा होईल. (१) शेतीच्या संडासबंधी प्रश्न, (२) चालू युद्धपरिस्थितींत शेतीच्या मालाच्या जादा साठ्यामुळे निर्माण झालेली परिस्थिति, (३) शेतीच्या जमिनीच्या योग्य संडाची मोजणी, (४) अनेक विकें काढण्यापासून होणारा नफा-तोटा, हे चार विषय चर्चेकरितां निवडण्यांत आले आहेत.

युरोपांतून स्वदेशी जाण्याची अखेरची संधी

पोर्तुगालमधील सर्व अमेरिकनांनीं तेथील अमेरिकन वकिलातींत नवे नोंदवाचीत व अमेरिकेस निषण्यास तयार रहावे, अशी सूचना तेथील अमेरिकन नागरिकांस त्यांच्या वकिलातीनें दिली आहे. ह्यांतून युद्ध संपेपर्यंत आणसी आगबोट युरोपांतून अमेरिकेकडे जाणार नाही, असेंहि त्यांस सांगण्यांत आले आहे.

The Brihan-Maharashtra Sugar Syndicate,
Ltd., Poona City.

NOTICE.

Notice is hereby given that the Seventh Ordinary General Meeting of the Share-holders of the Brihan Maharashtra Sugar Syndicate, Ltd., Poona 2, will be held on Wednesday the 31st December, 1941 at 3 P. M. (S. T.), at the Company's Registered Office, Commonwealth Building, Laxmi Road, 980, Sadashiv Peth, Poona 2, to transact the following business—

1. To adopt the Directors' Report and Audited Statement of Accounts for the year ended 30th September, 1941.
2. To elect Directors in place of Dr. R. G. Thakar, Shreemant Jagannath Maharaj Pandit, Rao Bahadur B. L. Modak who retire by rotation as per Article 103 and being eligible offer themselves for re-election.
3. To appoint Auditors for the current year and fix their remuneration.

The Transfer Books of the Company will be closed from 16th of December, 1941 to 7th January 1942, (both days inclusive).

By Order of the Board of
Directors,
C. G. Agashe & Co.,
Managing Agents,
Poona 2.

Dated, 11th December, 1941.

युद्धजन्य परिस्थितीमुळे

साशंकता कां बाळगतां ?

वेस्टर्न इंडियाची

पॉलिसी घेतल्याने आपले पैसे सुरक्षित ठिकाणी
गुंतले जाऊन शिवाय विम्याचे भरपूर
संरक्षणहि मिळू शकेल.

माफक हप्त्याचे दर : : : सढळ विम्याच्या अटी

अॅक्सिडेंट बेनिफिट

मालकीचे घर बांधण्यासाठी कर्ज मिळू शकते.
सर्व दर्जाच्या लोकांना सोईस्कर अशा
— विम्याच्या योजना —

भरपूर त्रैवार्षिक बोनस दर हजारीं

हयातीनंतर : : हयातीतील
रु. ६७॥ रु. ५४

आजच सविस्तर माहिती मागवा अगर समक्ष भेटा.

वेस्टर्न इंडिया

लाइफ इन्शुरन्स कंपनी लि.

हेड ऑफिस:-सातारा सिटी.

: पुणे शाखा :
१७९ बुधवार
लक्ष्मीरोड, पुणे

सहकारी वाङ्मयांत भर

(जे. श्री. वा. चि. मातु)

महाराष्ट्र वाङ्मयाच्या विशाल मंदिरांत सहकारी विभाग हें एक नवीन दालन निर्माण होत आहे ही समाधानाची गोष्ट होय. सहकारी चळवळीसंबंधानें, त्यामधील संस्थांच्या व्यवहारासंबंधानें व सहकारी संस्थांवाचत सरकारने आजवर केल्या कायदेकानुसंबंधानें विवेचन करणारी पुस्तके अघूनमघून प्रसिद्ध होत आहेत. सहकार हा अर्थशास्त्रांतला एक अत्यंत महत्त्वाचा विभाग आहे, आणि सहकारी चळवळ - 'को-ऑपरेटिव्ह मूव्हमेंट', ही अर्थशास्त्रांतल्या सिद्धांतावर आधारलेली बाब आहे. अर्थशास्त्रांतले मुलभूत सिद्धांत जरी स्थिर असले तरी त्या सिद्धांतावरून होणारा प्रत्यक्ष व्यवहार हा मात्र देश, काल आणि परिस्थिति याप्रमाणें बदलत जात असतो. प्रत्येक स्वतंत्र राष्ट्र आपल्या स्वतःच्या सुस्थितीला पोषक होईल असे स्वतःचे व्यावहारिक अर्थशास्त्र बनवीत असते. पांचपन्नास वर्षांपूर्वी यूरपमधील अर्थशास्त्रज्ञ खुल्या व्यापाराचीं तत्वे मोठ्या गंभीरपणानें उच्चारीत असत पण आज तेच अर्थशास्त्रज्ञ देश, काल आणि परिस्थिति दोन महायुद्धांनीं बदलतांच बंदित व्यापाराचा टाहो फोडू लागले आहेत ! आपल्या हिंदुस्थानचें असे स्वतःचे अर्थशास्त्र असले पाहिजे व तें कसें असावें याची रूपरेखा के. न्या. माधवरावजी रानडे यांनीं कित्येक वर्षांपूर्वी प्रकट केलेली होती व त्याच मार्गाचा अवलंब करून प्रो. वामनरावजी काळेमभूति अर्थशास्त्राचे मार्ग दर्शवीत असतात. सहकार हा अर्थशास्त्राचा एक भाग व अर्थशास्त्राचा राजनीतीशास्त्राशीं अत्यंत जिव्हाळ्याचा संबंध; त्यामुळे, प्रत्यक्ष जरी दिसत नसला तरी सहकाराचा राजनीतीशास्त्राशीं फार निकट संबंध आहे. राजनीतीशास्त्राचें ध्येय राजकीय स्वातंत्र्य, तसेंच अर्थशास्त्राचें ध्येय आर्थिक स्वातंत्र्य आणि हीं दोन्ही स्वातंत्र्ये एकमेकास जुळ्या भावंटांसारखीं चिकटलेली आहेत. असो, हें ध्येय गाठण्याचा सहकार हा एक अभिजात मार्ग आहे, एक साधन आहे, साध्य नाही !

ही दृष्टि जागरूक ठेऊनच सहकाराच्या चळवळीकडे, सहकाराच्या संस्थांकडे आणि सहकारी वाङ्मयाकडे पहावयास हवें आहे. या ध्येयाकडे सेचून नेणारें, तें ध्येय वाचकांना सुस्पष्ट करणारें, ध्येयाचे मार्ग चोखाळण्यास मदत करणारें, शिक्षणानें लूच सरें व अभिजात सहकारी वाङ्मय. असें वाङ्मय निर्माण करणाऱ्यांची स्वराष्ट्राविवर्धनीची भावना सदबद्दन जागी झालेली असेल, स्वाभिमानाची ज्योत प्रज्वलित झालेली असेल, आणि भाषा कमावलेली असेल तरच त्याचें सहकारवाङ्मय राष्ट्राला उपोप्राप्त्य करील आणि ध्येयाकडे नेईल. हे विचार सगण्याचें कारण गेल्या ३-४ महिन्यांत सहकारी संस्थांसंबंधानें माहिती देणारें, जीं तीन पुस्तके प्रसिद्ध झालीं आहेत तीं होय. सहकाराचे चळवळींत वेगवेगळ्या दर्जावर कामें करणाऱ्यांनीं ही पुस्तके रचलीं आहेत; आणि त्यांच्या दर्जाला शोभेल असेंच त्यांचें अंतरंग आहे. प्रो. वा. गो. काळे यांचें 'सहकार', श्री. अ. चिंतांबर यांचें 'सहकारी चळवळीचीं तत्वे आणि घटना' व श्री. ज्ञा.आ. सावंत यांचें 'सहकारी सोसायट्यांची अंतर्व्यवस्था' हींच तीं तीन पुस्तके

होत. प्रो. वामनरावजी काळे यांच्या अधिकारासंबंधानें एक अक्षरही लिहिण्याची आवश्यकता नाही, इतका त्यांचा अर्थशास्त्राशीं व सहकारी चळवळीशीं दाट परिचय आहे व जाणत्यांना त्यांच्या अधिकाराची माहितीही आहे. दुसऱ्या दोन नवीनदित लेखकांची मात्र तशी स्थिति नाही. परंतु दोघेही अनुक्रमेणें अहमदनगर आणि पुणे जिल्हांत युनियन सुपरवायझर म्हणून प्रख्यात आहेत. सहकारी शेतकी संस्थांवर देखरेख करणारे, निमसरकारी पगारदार अंमलदार आहेत. तेव्हां या तिन्हीही लेखकांची तुलना करणें वेडेपणाचें होईल.

प्रो. काळे यांची गेल्या ४० वर्षांची अर्थशास्त्राचे प्राध्यापक, जबर लेखक व प्रत्यक्ष कार्यकर्ते म्हणून दीर्घ तपश्चर्या सतत चालू असल्याने त्यांचे पुस्तकांत सहकारी चळवळीचा तांत्रिक आणि व्यावहारिक असा दोन्हीही दृष्टीनें पण अत्यंत सुटसुटीतपणें विचार करण्यांत आलेला आहे हें निराळें सांगवयास हवें असें नाही. प्राश्नाच्या देशातील या चळवळीशीं त्यांनीं मोठ्या मार्मिकपणें जीं तुलना दुसऱ्या प्रकरणांत केली आहे, त्यामधूनच हिंदुस्थानांतली चळवळ परिणामकारक कां होऊं शकली नाही व आहे अशीच राजकर्त्यांची आर्थिक घोरणाची दृष्टि राहिल तर सहकाराची सरी प्रगति येथें होऊं शकणार नाही, या प्रश्नाचीं उत्तरें कोणाहि अभ्यासू वाचकाला त्यांच्या पुस्तकांत सहज सापडतील अशीं आहेत. प्रो. काळे यांचें पुस्तक शालोपयोगी क्रमिक पुस्तकासारखेंच झालें आहे. अभ्यासू विद्यार्थ्याला सहकारशास्त्राची, हिंदुस्थानांतल्या सहकाराची, सहकारी कायदांची व कानूची, वेगवेगळ्या प्रमुख संस्थांची इत्यंभूत कामाची पद्धत व महत्त्व यांची सांगोपांग माहिती पारखळ न ठावतां किंवा द्विरुक्ती न करतां, हवी असेल तर हें एकच पुस्तक पुरेसें होईल.

रा. चिंतांबर आणि सावंत या दोन सुपरवायझरांनीं लिहिलेल्या पुस्तकांत जरी एकच विषय असला तरी त्या विषयाचा परामर्श मात्र दोघांनीं वेगवेगळ्या पद्धतीनें घेतलेला आहे. दोघेहि सरकारनें नुकत्याच चालविलेल्या सहकार शिक्षणाचे वर्गांत विद्यार्थी म्हणून गेले होते. त्या वर्गांत त्यांनीं शिकत असतां, ज्या टिपण्या (नोटस) घेतल्या त्याच मुघारून वाढवून घ्याणू प्रसिद्ध केल्या आहेत असें दिसते. रा. चिंतांबर यांनीं आपल्या पुस्तकाचा विस्तार क्रौन सार्झजच्या १७२ पृष्ठांत ८ प्रकरणें करून बसविला आहे, तर रा. सावंत यांनीं त्याच आकाराचीं २२२ पृष्ठां खर्चुन २१ विभाग बनविले आहेत. रा. चिंतांबर यांनीं सहकाराचीं तत्वे व सहकारी संस्थांची घटना, त्यांचें कामकाज याबद्दल प्रसंगप्रमाणें उदाहरणें देऊन स्वतःच्या भावेंत विषय समजावून देण्याचें प्रयत्न केला आहे, तर रा. सावंत यांनीं स्वतःची भाषा फारशी सचीं न घालता फक्त शेतकीच पतपेढीच्या बाबत कायदे कानून, रजिस्ट्रार साहेबांचीं सर्कुलरें, पोटनियमांचे मसुदे संकलित करून मॅन्युअलच्या घतींवर आपलें पुस्तक घाटलें आहे. याशिवाय साधारण व पंचकमेटीच्या सभेंत कारावाच्या ठरावांचे मसुदे, पोटनियम-दुरुस्ती प्रकरणें कशीं सात्याकडे पाठवावीत त्याचा नमुना, कर्जोरख्यांचे नमुने, जमिनी ताब्यांत घेण्याबद्दलचे नमुने, सहकारी सात्यानें सर्कुलरें काढून युनियनच्या सुपरवायझर-साठीं पाठविठीं होतार् तेंच बहुतेक सर्व शेतकऱ्यांच्या १२२ पृष्ठांत संग्रहित केलीं आहेत. त्यामुळे सेकेटरी मंडळींम विविधसें डोकें न, चालवतांहर सरकार ऑडिट तपासणी-

ब्रेटव्हिनमधील कापडाच्या गिरण्या

सूत व कापड ह्यांच्या निर्गतीचे आकडे

१९३८	सूत	कापड
	(दश लक्ष पौंड)	(दश लक्ष चौ. वार)
पहिली तिमाही	३३.९	३८४.३
दुसरी तिमाही	२७.०	३२०.६
तिसरी तिमाही	२८.९	३३८.२
चौथी तिमाही	३३.०	३४४.३
१९३९		
पहिली तिमाही	३७.८	२६२.१
दुसरी तिमाही	२९.५	३४०.३
तिसरी तिमाही	२३.५	३५२.७
चौथी तिमाही	२३.१	३३८.७
१९४०		
पहिली तिमाही	२६.७	३२२.४
दुसरी तिमाही	१८.६	२८५.५
तिसरी तिमाही	१२.१	२१७.९
चौथी तिमाही	९.२	१५२.६
१९४१		
पहिली तिमाही	८.१	१८५.१
दुसरी तिमाही	७.७	१७८.७

ब्रिटिश सूत व कापड ह्यांची निर्गत

युद्ध-परिस्थितीचा परिणाम ब्रिटिश कपास कापडाच्या गिरण्यांचर काय झाला आहे ह्याची माहिती वरील आकडे दर्शवितात. १९४१ च्या पहिल्या सहामाहीमधील कपाशीच्या सुताची निर्गत १९३८ च्या मानाने २५% इतकी मळी, परंतु कपास कापडाची निर्गत ५०% च्या पेशा अधिक आहे. युरोपातील देशांतच ब्रिटिश सुताचा स्वप मुरकतः होई व तेथील बाजारपेठ आता बंद पडली आहे त्यामुळे सुताची निर्गत एवढी रोडावली आहे. बाहेरून कपास आणून त्याचे सूत करून निर्गत करण्यापेक्षा कापड करून विकणे अधिक फायद्याचे असते. हेहि कपास कापडाचे निर्गतपेक्षा सुताची निर्गत जास्त प्रमाणात रोडावण्याचे कारण असते. मागणीच्या मानाने तयार मालाचा पुरवठा फारच कमी होत आहे.

युद्धप्रयत्नाची प्रगति

ऑक्टोबर, १९४१ मधील जमा

अध्यय माग	योगिक वृद्ध	रेडकोट	सिंह	हिंदू	हिंदू	हिंदू	हिंदू	हिंदू	हिंदू
	१९४१	१९४१	१९४१	१९४१	१९४१	१९४१	१९४१	१९४१	१९४१
अहमदनगर	५,५२६	३५९	...	३२०	१२,३००
पु. सांगली	२५४	१७९	...	७३०	१००
प. सांगली	७३९	६८	...	५,०७०	७०२
नाशिक	८७	७८	...	१८०
पुणे	८,२२५	१,२१३	...	१८,११०	५२,०००	१,००१	५०
सातारा	२,५५९	२३	...	१,५८०	१०,०३८
सोलापूर	५३२	३७	...	९१०

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत भांडवल रु. २,००,००,०००
 वसूल झालेले भांडवल रु. १,००,००,०००
 रिझर्व्ह फंड रु. १,१५,५०,०००
मुख्य काचेरी : ओरिएण्टल बिल्डिंग्ज, मुंबई.
मुख्यमधील शाखा : बुलियन एक्सचेंज, फुलाबा, काळबादेवी आणि मलबार हिल.

द्वार शाखा : अहमदाबाद (भद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस बिल्डिंग शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अंभेरी (मुंबई शेजारी), बद्रि (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (झ्यावरू स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बदा बशार), कलकत्ता (चौरंगी स्ट्रीट), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंग्ज), नागपूर (इतवारी बशार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत.

लंडन एजन्ट्स : वेस्टमिन्सٹر बँक लिमिटेड.
डायरेक्टर्स : सर जुनीअल व्ही. मेहता, के. सी. एस. आय. (अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नार्थ, मि. ए. नेदिस, सर कावसजी जहांगिर, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई., मि. दिग्गशा के. दानी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स :
 दारोजच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० एकमेव्या शिलेवर १% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सास योजने दिले जाते. सहमाही अखेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेशा कमी झाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजांने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

विल्ल व सेटलमेंट्सप्रमाणे बँक एक्सचेंजवर व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तऱ्हेचे ट्रस्टीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावते. बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.
एजंट—टी. आर. लालबाणी.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.
 स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.
मुख्य शाखा : वलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.
अधिकृत भांडवल : रु. १०,००,०००
विक्रीस काढलेले भांडवल : रु. ५,००,०००
सपलेले भांडवल : रु. ४,१४,०५०
वसूल झालेले भांडवल : रु. २,०६,९७५
एकूण सेव्हते भांडवल : रु. ३३,००,०००

डायरेक्टर्स

प्रो. वा. गो. काळे, अध्यक्ष
 श्री. धों. कृ. साठे
 श्री. न. ग. पवार
 श्री. ज्यं. वि. रामडे
 श्री. वा. पु. बर्षे
 श्री. मा. रा. जोशी
 श्री. श्री. गो. मराठे
 श्री. ए. वि. सोहोनी
 मि. फ. दो. पदमजी
 बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची सुरेदीविनी कसोशीने करून दिली जाते.
 बँकेच्या शेअरवर १९४० अखेर पुण्या होणाऱ्या वर्षी द. सा. द. शेकडा ४ टक्के करमाफा डिव्हिडंड दिले गेले. बँकेची शेअरविनी चालू आहे.
म. वि. गोखले
 मॅनेजर.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर, १९३५ पासून)

सरकारी आणि निमसरकारी रोजे

५% करमाफ लोन (१९२५-५५)	१०८-८
४% १९२३	१०२-१२
३% विनमुदत	९२-८
३% १९२७-५०	१०२-०
३% (१९६३-६५)	९३-८
२% १९२८-५२	९७-०
४% पोस्ट ट्रस्ट (लांब मुदत)	१०८-८
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत)	१०८-८
४% व्हेचर कर्ज (१९५३-६३)	११५-०
५% व्हेचर कर्ज (१९५५)	१२५-०

मंडळ्यांचे भाग

(कंसातील पहिला आकडा भागाची दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा व्हेचर शालेई मांडवल व कंसांनंतरचा आकडा वार्षिक डिव्हिडंड दर्शवितो.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	१३९-०
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	११०-०
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ९%	४६-०
हंपीरिअल बँक (५००) १२%	१५०-०
बॉम्बे मॉ. को. बँक (५०) १३%	५३-८
रिसर्व्ह बँक (१००) ३%	१०७-०

बीज

बांबे ट्रॅव्हलर्स ऑर्गॅ. (५०) १२%	१४८-०
कराची (१००) ९%	२१७-८
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९%	२२०-०
टाटा पॉवर ऑर्गॅ. (१०००) ५%	१७०२-८
आंध्र व्हॅली ऑर्गॅ. (१०००) ७%	१६५०-०

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१००) ४%	१०४-८
पाचोरा-जामनेर (१००) १%	९३-०
अहमदाबाद प्रांतज (५००) ११%	८७०-८
सापी व्हॅली (५००) ८%	६४१-४

हतर

बेलापूर श्यर (५०) १०%	२२५-०
इन्व्हेस्टमेंट ट्रस्ट (१००-५०) २%	५५-८
शिवा स्टीम (१५) १%	२४-१२
ज्यू इंडिया विमा (७५-१५) १%	५३-०
ओरिएंटल विमा (२००) १२%	४८२५-०
टाटा आयर्न प. प्रे. (१५०) ६%	२१०-०
टाटा आयर्न दु. प्रे. (१००) ७%	१५०-०
टाटा आयर्न ऑर्गॅ. (७५) १५%	३८३-०
टाटा आयर्न डिफंड (३०) १७%	२०१०-०
फ्लोसिस्टेड सिमेंट (१००) ५%	१६८-०

सोने-चांदी

सोने (मिड) प्रत्येक तोळ्यास	४७-१३-०
चांदी प्रत्येक १०० तोळ्यास	६६-१२-०

**स्वादिष्ट मसाला
करणारे आद्य
कारखानदार**

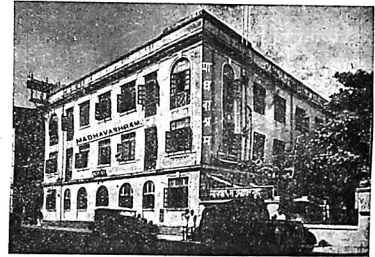

व्ही. पी. बैडेकर

बैडेकर आणि सन्स

पुणे येथील एजंट—

दत्तात्रय नारायण हेजीब.

माधवाश्रम

हा आश्रम ट्रामच्या रस्त्यावर असून, रेल्वे-स्टेशन व चौपाटी सुमारे पांच मिनिटांचे रस्त्यावर आहे.

जागा मध्यवर्तीत, हवाशीर, लागणारे फर्निचरने शृंगारित असून, सोयीमुळे ती शोभिवंत जाहली आहे. कुटुंबासह राहणेची इच्छेनुरूप स्वतंत्र व्यवस्था.

माधवाश्रम विल्डिंग, गिरगांव, मुंबई.

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७९९ गणपति चौक

व्यवस्थापक

वक्तशीर आणि मनपसंत काम
करून देणारे
मोहन वॉच कंपनी

रेग्युलेशन मोफत
कॉमनवेल्थ बिल्डिंगसमोर लक्ष्मी रोड, पुणे १.

पावसाळ्यांतील उपयुक्त औषधें

संग्रह करा

कॉलरा गोळी, संजीवनी गुटी, कुटजारिष्ट,

पाचकवटी, पंचकोलासव

तसंच

पंडुरोगावरील अप्रतिम गुणकारी

—: रक्तवर्धक :—

सुवर्णकल्प, बालजीवन, अस्थिपोषक,

रक्तशोधक, कफनाशक हीं पेटंट

औषधें मागवा

मुख्य दुकान—गणपति चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे

आयुर्वेद रसशाळा पुणे, लि.

सर्व तऱ्हेची कापड छपाई व रंगाई (Calico Printing and Dyeing) करणारा कारखाना.

पायोनियर डाईंग हाऊस'

कोचाचें कापड (Casement cloth), दाराचे पडदे, टेबल कव्हर इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना:—
भिकारदास मारुती रोड, दातेवाडी, पुणे.

मधुमेहावरील
औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, रुरल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

महायुद्धाची ज्वरणीक ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे
माढीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्यांचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

हे पत्र पुणे, पेठ मांडां घ. नं. ११५११ आर्यभूषण छापखान्यात रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
रा. श्रीपाद रामन काळे, पी. ए., यांनी 'दुर्गाधिवार', मांडां, घ. नं. १२११३, पुणे शहर, येथे मसिद्ध केले.